

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____
(підпис)
“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Економіка, планування та управління бізнесом»

на тему: **«ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ
ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ НА МАКРОРІВНІ»**

Виконавець:

студентка ФЕУП

Зав'ялова Єлісавета Сергіївна _____

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Доброва Наталя Василівна _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	
1.1. Сутність фармацевтичної галузі.....	6
1.2. Законодавчо-нормативне забезпечення розвитку фармацевтичної галузі.....	17
1.3. Міжнародний досвід розвитку фармацевтичної галузі	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	
2.1. Стан і тенденції розвитку фармацевтичної галузі в Україні..	35
2.2. Аналіз і сегментація фармацевтичного ринку.....	48
2.3. Аналіз інтелектуально-трудового та інноваційного потенціалу фармацевтичного ринку України.....	61
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	
3.1. Прогнозування розвитку фармацевтичної галузі в Україні...	71
3.2. Визначення проблем, що стримують збалансований розвиток фармацевтичної галузі в Україні.....	83
3.3. Обґрунтування шляхів підвищення ефективності функціонування фармацевтичної галузі.....	91
ВИСНОВКИ.....	101
Список використаних джерел.....	106
Додатки.....	113

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. На сьогоднішній день, в усіх країнах світу, галуззю, що характеризується концентрацією споживання, виробництва та інновацій вважається фармацевтика. Фармацевтична галузь – одна з головних галузей економіки, оскільки якісна медицина і здоров'я нації – важлива складова успішного соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

Фармацевтична галузь посідає значне місце і в економіці України, оскільки є важливим сегментом національного ринку, визначає національну і оборонну безпеку країни, а тому повинна бути підготовлена до нових викликів у вигляді нових невивчених хвороб, фінансової кризи, складної соціально-економічної ситуації. В останні роки фармацевтична галузь України динамічно розвивається і зазнає позитивних зрушень. При умовах жорсткої конкуренції та ліцензування відповідно до вимог міжнародних стандартів вітчизняні підприємства нарощують обсяги виробництва, розширюють географію збуту та здійснюють модернізацію потужностей і наукової бази.

Проте вітчизняна галузь відстає від розвинених фармацевтичних галузей через: недостатнє фінансування системи охорони здоров'я, імпортозалежність, скорочення частки промислової продукції вітчизняного виробництва у структурі внутрішнього споживання, нерегульованість механізмів стимулювання фармацевтичної промисловості, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі. Тому посилення орієнтації на задоволення потреб внутрішнього ринку, дослідження стану, тенденцій та перспектив розвитку галузі є теоретичним і практичним питанням та дозволяє констатувати про його значну актуальність.

Дослідження розвитку фармацевтичної галузі знайшли своє відображення у роботах як вітчизняних так і іноземних науковців: В. П. Черних, О. В. Баєва, В. М. Голубка, А. І. Балашов, Ю. О. Марченко. Але, так як дана галузь знаходиться в постійному процесі розвитку, це в свою чергу вимагає

проведення безперервного аналізу та визначення динаміки змін, особливо в умовах нестабільності зовнішнього господарювання.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні перспектив розвитку фармацевтичної галузі на макrorівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати конкретні завдання.

1. Визначити сутність та структуру фармацевтичної галузі України.
2. Охарактеризувати законодавчо-нормативне забезпечення розвитку фармацевтичної галузі України.
3. Визначити міжнародний досвід розвитку фармацевтичної галузі.
4. Проаналізувати стан розвитку фармацевтичної галузі в Україні.
5. Провести аналіз і сегментацію фармацевтичного ринку.
6. Проаналізувати інтелектуально-трудоий та інноваційний потенціал фармацевтичного ринку України.
7. Провести прогнозування розвитку фармацевтичної галузі в Україні.
8. Визначити ряд проблем, що стримують збалансований розвиток фармацевтичної галузі в Україні.
9. Обґрунтувати шляхи підвищення ефективності функціонування фармацевтичної галузі.

Об'єкт дослідження – процес розвитку фармацевтичної галузі України.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та прикладних аспектів обґрунтування перспектив розвитку фармацевтичної галузі на макrorівні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань в роботі використовувалися такі методи: загальнонаукові – для вивчення теоретичних аспектів дослідження; методи узагальнення та систематизації – для виявлення теоретичних аспектів проблеми; метод статистичної обробки даних – для аналізу стану галузі та визначення тенденцій її розвитку; економіко-математичні – для проведення розрахунків та надання інформації яка потребує відповідної обробки; табличний метод та метод графічної інтерпретації даних – для наочного відображення результатів дослідження та висвітлення прогнозу;

метод SWOT-аналізу – для оцінки сильних та слабких сторін фармацевтичної галузі, визначення загроз та можливостей розвитку. Був використаний пакет прикладних комп'ютерних програми такі як Microsoft Word, Microsoft Excel для побудови графіків, схем, діаграм та програмне забезпечення STATISTICA.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України, навчально-методичні матеріали, наукові публікації українських та зарубіжних учених, аналітичні матеріали національних та міжнародних рейтингових агентств, матеріали періодичних наукових видань, матеріали наукових конференцій, статистичні дані з офіційного сайту Державної служби статистики України, Інтернет-ресурси.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменувань) та 3-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок. Основний зміст викладено на 95 сторінках. Робота містить 15 таблиць, 24 рисунків.

Публікації та апробації результатів дослідження. За результатами дослідження опублікована стаття:

Доброва Н.В., Зав'ялова Є.С. Аналіз стану та перспектив розвитку фармацевтичної галузі України. *Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом*. 2020. № 33. С. 114.

За результатами дослідження опубліковані тези:

Янковий, А.Г., Зав'ялова Є.С. Тенденції розвитку фармацевтичної галузі. *Сучасні підходи до формування стратегічного бачення соціально-економічного розвитку регіонів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23 травня 2020 р. Львів: ЛЕФ, 2020. С. 29–33.*

Янковий, А.Г., Зав'ялова Є.С. Прогнозування розвитку фармацевтичної продукції України на основі методів математичного моделювання. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів і права: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., 7 травня 2020 р. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 61–63.*

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Сутність фармацевтичної галузі полягає у забезпеченні медико-профілактичних закладів і населення якісними та доступними лікарськими засобами задля збереження і підтримання його здоров'я. Визначено, що до основних суб'єктів, що діють у фармацевтичній галузі, належать: органи нагляду за фармацевтичною діяльністю та контролю якості лікарських засобів; виробники; наукові заклади, що виконують НДДКР зі створення нових ліків; інститути, які здійснюють підготовку фахівців; організації, що формують інформаційно-аналітичне забезпечення галузі; громадські організації; різні типи споживачів. Розглянуто специфічні характеристики функціонування галузевого ринку.

2. Для забезпечення розвитку фармацевтичної галузі необхідно розробляти та виконувати певні нормативно-правові акти, які спрямовані на стимулювання фармацевтичної промисловості. Уряд України імплементує міжнародні правові стандарти до національного фармацевтичного законодавства, посилює регулювання, контроль за обігом та якістю фармацевтичної продукції у контексті підвищення соціального захисту населення.

3. Аналізуючи міжнародний досвід розвитку фармацевтичної галузі, можна виділити основні стратегічні напрями, які можна використовувати для розвитку української галузі.

По-перше, кадрове забезпечення, що полягає у створенні нових науково-дослідних інститутів або розширення, модернізацію існуючих.

По-друге, підтримка науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що представляє собою заходи зі сприяння імпорту технологій для НДДКР, розвиток системи технологічного обміну з іншими країнами, надання податкових пільг компаніям, які займаються дослідницькою діяльністю.

По-третє, стимулювання національних виробників шляхом податкової

підтримки, сприяння технологічної модернізації та реєстрації лікарських препаратів в інших країнах.

По-четверте, інфраструктурна підтримка, яка виражається у створенні і підтриманні інформаційної бази даних про дослідження, що ведуться.

Проведені в країнах, що розвиваються відповідні заходи забезпечили їм зайняти основну частку внутрішнього фармацевтичного ринку і збільшити свою частку на світовому ринку.

4. За результатами аналізу обсягів розвитку фармацевтичного ринку України виявлено, що за період 2013-2019 рр. спостерігається вартісне їх зростання на 189,9% та зниження у кількісному виразі на 14,6%. Однак основною причиною зростання обсягів ринку у вартісному виразі стало підвищення цін на фармацевтичну продукцію, відтак покращуючи тенденції є суперечливими. Аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції свідчить про стабільний ріст даних показників. Виявлено позитивні зрушення щодо іноземних замовлень у вітчизняних виробників, що вимагає подальшої цільової державної підтримки в рамках підвищення конкурентоспроможності фармринку. Проаналізовано основні показники діяльності суб'єктів бізнесу в фармацевтичній сфері та географічну структуру реєстрації лікарських засобів. Обґрунтовано потенціал розвитку вітчизняного фармвиробництва і ринку з огляду на входження українських фірм в топ-20 провідних фармацевтичних підприємств в Україні. Підтверджено високий рівень прибутковості та рентабельності фармацевтичних виробників на фоні промисловості й економіки загалом. На основі визначення динаміки зовнішньоторговельного балансу фармацевтичної продукції та коефіцієнту покриття імпорту експортом доведено проблемність імпортозалежності вітчизняного ринку.

5. Проведено аналіз сегментної структури вітчизняного фармацевтичного ринку, зокрема товарної, згідно Державного реєстру лікарських засобів, співвідношення роздрібного та госпітального сегментів. На основі опитування за допомогою Google форм (110 респондентів) проведена сегментація споживачів, згідно якої визначено, що головним критерієм при виборі

фармацевтичної продукції виступає: призначення лікаря (61,2%), далі ціна фармпродукції (49,4%) і рекомендація провізора (48%). Менше значення при виборі мають: власний досвід (27%), поради родичів, друзів (20,6%), реклама (5,9%). При придбанні лікарського засобу споживачі більш за все надають перевагу: тим, що мають найвищий терапевтичний ефект (46,3%), лікам рослинного походження (35,9%) та генеричним (копія оригінального) (30,4 %). 22% респондентів готові зробити вибір на користь лікарського засобу іноземного виробника, ніж обрати ліки вітчизняного виробництва (18,6%).

Виявлено постійний розвиток роздрібного сегменту ринку у вартісному вираженні. Окрему увагу звернено на показники діяльності аптечних закладів, у тому числі частку продаж лікарських засобів, медичних виробів, біологічно активних добавок та косметики. Виявлено потенціал розвитку вітчизняного виробництва біологічно активних добавок. З'ясовано структуру збуту рецептурних і безрецептурних груп продукції та структуру національного фармринку у розрізі цінових сегментів.

6. Визначено недоліки ефективного використання інтелектуально-трудового потенціалу фармацевтичної сфери в контексті підвищення інноваційності продукції. Визначено привабливість фармацевтичної промисловості в плані зайнятості з підтвердженням високої заробітної плати та результатами аналізу руху працівників із незначним рівнем вибуття. Проаналізовано кількісні тенденції кількості наукових кадрів. Виявлено, що в структурі видачі патентів на ліки, найбільшу кількість мають іноземні заявники. Аналіз обсягів фінансування наукової діяльності у фармацевтичній сфері засвідчив практичне її самозабезпечення.

7. Проведено прогнозування розвитку фармацевтичної галузі в Україні. За результатами кореляційно-регресійного аналізу, найбільший вплив на обсяг продажу фармацевтичної продукції мають такі фактори: інвестиції в НДДКР та ВВП на душу населення. Прогнозне значення обсягу продажу фармацевтичної продукції в Україні здійснене на основі двухфакторної регресійної моделі на 2020 р., 2021 р., 2022 р. складе 114,28 млрд грн, 129,66 млрд грн, 146,11 млрд

грн відповідно. Було здійснено перевірку прогнозних значень розрахувавши точковий прогноз обсягу продажу фармацевтичної продукції на базі тренду поліноміального типу, який показав, що цей показник у 2020 р., 2021 р., 2022 р. складе 113,54 млрд грн, 128,48 млрд грн, 144,44 млрд грн відповідно, при чому обрана лінія тренду описує 98,96% варіації емпіричних даних. Відхилення точкового прогнозу побудованого за допомогою багатфакторної регресійної моделі від точкового прогнозу побудованого за допомогою лінії тренду за 2020 р., 2021 р., 2022 р. склало 0,65%, 0,91%, 1,15% відповідно, що каже про високу точність побудованих різними методами прогнозів. За допомогою програмного забезпечення STATISTICA був проведений інтервальний прогноз на основі регресійної моделі на 2020-2022 рр., результати якого показали, що з достовірністю 95% майбутнє фактичне значення обсягу продажу фармпродукції в 2020 р. буде знаходитись в інтервалі від 111,25 млрд грн та 117,44 млрд грн, в 2021 р. в межах від 126,08 млрд грн та 133,40 млрд грн, а у 2022 р. – від 141,93 млрд грн та 150,48 млрд грн.

8. У ході дослідження та аналізу стану розвитку фармацевтичної галузі України був сформований SWOT-аналіз, в якому було виділено наступні проблеми, що стримують збалансований розвиток фармацевтичної галузі в Україні: недосконалість законодавчої бази у сфері обігу лікарських засобів, низький рівень державної підтримки, нестабільна політична ситуація, залежність вітчизняних виробників від імпорتنих субстанцій та обладнання, низька купівельна спроможність споживачів, наявність тіньового бізнесу, висока матеріаломісткість фармацевтичного виробництва, проблема поводження з фармацевтичними та медичними відходами, низький рівень підготовки кадрів, недостатня кількість наукових досліджень та розробок.

9. Запропоновані наступні шляхи підвищення ефективності функціонування фармацевтичної галузі в Україні: прийняти на законодавчому рівні відповідні заходи щодо усунення бар'єрів регуляторного та адміністративного характеру; використати міжнародний досвід з метою зменшення тіньової економіки; впровадити політику імпортозаміщення, яка має

передбачати зменшення митних витрат, зниження податкового навантаження суб'єктів на виготовлення своєї продукції при використанні субстанцій та обладнання, які не виробляються в Україні; створення можливостей для розвитку фармацевтичних кластерів; впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій на фармпідприємствах; покращення державою інвестиційного клімату в країні; формування ефективної системи забезпечення галузі кадрами шляхом підготовки фахівців за цільовим направленням та залучення молодих фахівців для роботи у фармацевтичній промисловості на мотивуючих їх умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чкан А. С., Бучковська О. Ю., Бучковський Г. В. Розвиток фармацевтичного ринку України за рахунок запровадження програм лояльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Запоріжжя, 2017. № 27. С. 90–93.
2. Ткаченко Н. О. Структурно-функціональний і параметричний аналіз соціальної функції фармацевтичної галузі. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. Запоріжжя, 2016. № 3 (22). С. 91–97 .
3. Фармацевтична енциклопедія: веб-сайт. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/> (дата звернення: 03.07.2020).
4. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 640 с. URL: https://pidru4niki.com/1781040937372/meditsina/menedzhment_u_galuzi_ohoroni_zdorovya (дата звернення: 06.07.2020).
5. Шабельник Т. В. Класифікація основних суб'єктів та об'єктів сучасного фармацевтичного ринку України. *Функціонування економічної системи*. Полтава, 2015. № 1 (69). С. 23–28.
6. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.07.2020).
7. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 роки: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13. 09. 2010 р. №769. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MOZ11951> (дата звернення: 10.07.2020).
8. Голубка В. М. Механізми регулювання фармацевтичного ринку в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.03. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2015. 223с.
9. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 22. Ст. 86.
10. Правові основи діяльності підприємств з оптової та роздрібної

реалізації лікарських засобів. *Лакс:* веб-сайт. URL: http://www.laks.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1190&Itemid=45&lang=ru&showall=1 (дата звернення: 15.07.2020).

11. Ємельяненко Л. М., Кохан М. М. Гармонізація регуляторного середовища торгівлі лікарськими засобами на фармацевтичному ринку України. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. С. 1–10.

12. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та розвитку внутрішнього виробництва високоякісних лікарських засобів для профілактики і лікування особливо небезпечних інфекційних та інших захворювань для забезпечення державних потреб України на 2020-2025 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2020 р. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BE%D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/2020/06/9.1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 19.07.2020).

13. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та розвитку внутрішнього виробництва високоякісних лікарських засобів для профілактики і лікування особливо небезпечних інфекційних та інших захворювань для забезпечення державних потреб України на 2020-2025 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2019 р. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BE%D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/2020/06/9.1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 19.07.2020).

14. После внедрения GMP в Украине будут вводить стандарт GPP. *Новости GMP:* веб-сайт. URL: <https://gmpnews.ru/2012/11/posle-vnedreniya-gmp-v-ukraine-budut-vvudit-standart-gpp/> (дата звернення: 20.07.2020).

15. Особливості регулювання цін на ринку лікарських засобів. *Правовий*

Альянс: веб-сайт. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/osoblivosti-reguluvanna-cin-na-rinku-likarskih-zasobiv/> (дата звернення: 20.07.2020).

16. The Pharmaceutical Industry and Global Health: Facts and Figures. *International Federation of Pharmaceutical Manufactures & Associations*. URL: https://www.ifpma.org/wp-content/uploads/2016/01/2011_The_Pharmaceutical_Industry_and_Global_Health_low_ver2.pdf (дата звернення: 22.07.2020).

17. The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023. *IMS Institute for Healthcare Informatics*. URL: <https://informatori.it/wp-content/uploads/2019/03/the-global-use-of-medicine-in-2019-and-outlook-to-2023.pdf> (дата звернення: 22.07.2020).

18. Global Medicines Use in 2020. *IMS Institute for Healthcare Informatics*. URL: <https://www.iqvia.com/-/media/iqvia/pdfs/institute-reports/global-medicines-use-in-2020> (дата звернення: 22.07.2020).

19. Trade Map. *Trade Map*: official website. URL: <https://www.trademap.org> (дата звернення: 22.07.2020).

20. 2019 PhRMA Annual Membership Survey. *Pharmaceutical Research and Manufacturers of America*: website. URL: https://www.phrma.org/-/media/Project/PhRMA/PhRMA-Org/PhRMA-Org/PDF/P-R/PhRMA_2019_membership_survey_Final.pdf (дата звернення: 23.07.2020).

21. National Health Expenditure Data. *A federal government website managed and paid for by the U.S. Centers for Medicare & Medicaid Services*: website. URL: <https://www.cms.gov/Research-Statistics-Data-and-Systems/Statistics-Trends-and-Reports/NationalHealthExpendData/NHE-Fact-Sheet#:~:text=Historical%20NHE%2C%202018%3A&text=Medicare%20spending%20grew%206.4%25%20to,34%20percent%20of%20total%20NHE> (дата звернення: 25.07.2020).

22. Бестужева И. А. Международный опыт развития фармацевтической отрасли. *Экономика*. 2017. № 10. С. 124–126.

23. Єрмолаєва В. Державне регулювання інноваційного розвитку

фармацевтичної промисловості у контексті світового досвіду. *Економіка*. 2017. № 121–122. С. 98–103.

24. Импорт фармацевтических субстанций по итогам 2018 р. *Ремедиум* : веб-сайт. URL:

https://www.remedium.ru/state/Import_farmatsevticheskikh_substantsiy_po_itogam_2018_goda/ (дата звернення: 27.07.2020).

25. Китай взял курс на инновации в фармотрасли. Газета: веб-сайт. URL: <https://rg.ru/2018/05/21/kitaj-vzial-kurs-na-innovacii-v-farmacevticheskoy-otrasli.html> (дата звернення: 27.07.2020).

26. Annual Report 2019-20 by Government of India & Fertilizers Department of Pharmaceuticals. *Department of Pharmaceuticals*: official website. URL: <https://pharmaceuticals.gov.in/sites/default/files/Annual%20Report%202019-20.pdf> (дата звернення: 28.07.2020).

27. Справка о фармацевтическом рынке Индии. *Gigabaza*: веб-сайт. URL: <https://gigabaza.ru/doc/87961.html> (дата звернення: 28.07.2020).

28. Indian pharmaceuticals industry analysis. *Indian brand equity foundation* : official website. URL: <https://www.ibef.org/industry/indian-pharmaceuticals-industry-analysis-presentation> (дата звернення: 28.07.2020).

29. OECD Main Science and Technology Indicators Database: official website. URL: <https://stats.oecd.org> (дата звернення: 29.07.2020).

30. National Bureau of Statistics of China: official website. URL: <http://www.stats.gov.cn> (дата звернення: 29.07.2020).

31. Exceptional returns the value of investing in health R&D in Australia. *The Australian Society for Medical Research*: website. URL: <https://asmr.org.au/wp-content/uploads/library/Except.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).

32. Indian statistics: official website. URL: <https://www.indiastat.com/> (дата звернення: 29.07.2020).

33. Газета «Аптека.ua»: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.apteka.ua/> (дата звернення: 02.09.2020).

34. Державна служба України з лікарських засобів та контролю за

наркотиками: офіційний веб-сайт. URL: <http://dls.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2020 р.).

35. Фармацевтическая индустрия Украины становится более технологичной и инновационной – исследование. *Українські новини*: веб-сайт. URL: <https://ukranews.com/news/725159-farmatsevticheskaya-industriya-ukrainy-stanovitsya-bolee-tehnologichnoj-i-innovatsionnoj> (дата звернення: 22.10.2020).

36. Манцуров І. Г. Статистична оцінка рівня збалансованості зовнішньої торгівлі України. *Економічні науки*. Київ, 2016. № 3 (33). С. 311-316.

37. Баюра В. І. Сегментація ринку як внутрішня складова маркетингової діяльності. *Економічні науки*. Херсон, 2016. № 16 (1). С. 48-51.

38. Державний реєстр лікарських засобів України: Інформаційний фонд Департаменту фармацевтичної діяльності Державного експертного центру Міністерства охорони здоров'я України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.drlz.com.ua/> (дата звернення: 06.09.2020 р.)

39. Вітюк А. В., Траченко К. Р. Суперечливі тенденції розвитку фармацевтичної промисловості України. *Економіка та менеджмент*. Вінниця, 2018. №6. С. 35-43.

40. Кулицький С. Фармацевтична галузь і фармацевтичний ринок в Україні: стан і проблеми розвитку. *Україна: події, факти, коментарі*. 2019. № 6. С. 41-53. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2019/ukr6.pdf> (дата звернення: 07.09.2020 р.)

41. Праця України у 2019 році: статистичний збірник. *Державна служба статистики України*. К: ТОВ «Август Трейд», 2020. 267 с.

42. Річний звіт за 2018 р. Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності». *Укрпатент*. URL: <https://ukrpatent.org/uk> (дата звернення: 07.09.2020 р.)

43. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. *Державна служба статистики України*. К., 2018. 108 с.

44. ТОП-50 инновационных компаний Украины. *Delo.ua*. URL: <https://delo.ua/business/top-50-innovacionnyh-kompanij-ukrainy-361631/> (дата

звернення: 07.10.2020 р.)

45. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.

46. Янковий О. Г. Математико-статистичні методи і моделі в управлінні підприємством: навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, Ротапринт, 2014. 250 с.

47. Дроздова О. О., Бондарева Л. В. До питання утилізації та знешкодження фармацевтичних відходів в Україні. *Фармація XXI століття: тенденції та перспективи : матеріали VIII Нац. з'їзду фармацевтів України*, 13-16 верес. 2016 р. Харків, 2016. Т. 1. С. 348-349.

48. Мазур. О. А. Тіньова економіка в Україні: причини, форми її прояву та обсяги. *Економіка. Вісник Дніпропетровського університету*. Дніпропетровськ, 2014. Т. 22. Вип. 8 (2). С. 70-77.

49. Шматковська Т. О., Тверда І. В. Тіньова економіка: дефініція, структура, причини виникнення та шляхи мінімізації. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2014. № 1. С. 177-185.

50. Хроніка реформ у Грузії. *World Bank Document*. URL: <https://documents.worldbank.org/curated/ru/317321468244165162/pdf/664490PUB0UKRA0eorgia0Book0Ukrainian.pdf> (дата звернення: 08.11.2020 р.)

51. Брезицька Д. М., Гуцук І. В. Проблемні питання при поводженні з медичними відходами в Україні // *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України* *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. Острог, 2019. № 3 (81). С. 44-50.

52. ЭкоИнструкция: Что делать с ненужными и просроченными лекарствами. *Recycle*. URL: <https://recyclemag.ru/article/ekoinstruktsiya-delat-nenuzhnimi-prosrochennimi-lekarstvami> (дата звернення: 10.11.2020 р.)

53. Матвіїв О. В. Кластеризація фармацевтичної галузі як метод зміцнення її фінансово-інвестиційного потенціалу. *Актуальні проблеми економіки*. Львів, 2014. № 8 (158). С. 81-89.